

TAR FERENC

Közoktatási migráció

Tendenciák és motivációk Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

A közoktatási migráció fogalmán azt a folyamatot értjük, amelynek során a közoktatásban résztvevő tanulók napi vagy heti rendszerességgel településhatárt lépnek át annak érdekében, hogy eljussanak iskolájukba. A hétköznapi életben egyszerűen ingázóknak vagy bejáróknak nevezzük őket. Ezek a tanulók a különböző statisztikákban úgy jelennek meg, hogy az állandó lakóhelyük és az iskolájuk nem ugyanazon a településen található. Az emberek többsége, ha ingázó iskolásokról hall, főleg a középiskolák, főiskolák és egyetemek hallgatóira asszociál, azonban igen jelentős tömegeket mozgat meg a közoktatási migráció az általános iskolai korosztályban is. Ennek hátterében családi, szülői döntések húzódnak meg, hiszen ebben az életkorban a gyermekek még nem képesek meghozni egy ilyen döntést, továbbá számos tradicionális, kulturális, gazdasági, jogi és adminisztrációs tényező is befolyásolja a döntés megszületését.

A folyamat vizsgálata az általános iskolákban mindenképpen indokolt, hiszen országos szinten több mint százezer diákot érint (az általános iskolások nyolcada) és jelentős hatást gyakorol a magyar közoktatás rendszerére, illetve annak jellemzőire.¹ Emellett fontos megvizsgálni a közoktatási migrációt kiváltó tényezőket éppúgy, mint a közoktatási migráció következményeit. A legfontosabb érv a jelenség vizsgálata mellett számomra az, hogy nagyban befolyásolja sok gyermek mindennapjait, jelentős mennyiségű időt vesz el a játéktól, tanulástól, családtól, pihenéstől, alapvetően meghatározva ezzel a későbbi iskolai pályafutást, teljesítményt. A jelenség társadalmi hatása sem elhanyagolható, hiszen a magyar oktatás rendszere igen erősen *szелеktál és szегregál*, amivel a társadalmi feszültségek és konfliktusok újratermelődéséhez járul hozzá.² Ennek a folyamatnak is köszönhetően vannak jelentős különbségek az iskolák és tanulók között, vagy akár egy településen belül az iskolák és tanulók között.³ A folyamat hatással van az iskolákra is. Az iskola, főleg a kisebb településeken, fontos szerepet tölt be a helyi

¹ Területi statisztika, Éves településstatisztikai adatok 2014-ös településszerkezetben, <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp>, www.ksh.hu

² HAVAS GÁBOR – LISKÓ ILONA: Szegregáció a roma tanulók általános iskolai oktatásában In: HAVAS GÁBOR – LISKÓ ILONA: Óvodától a szakmáig, Budapest, 2006. Új Mandátum Kiadó, 40–128.

³ KERTESI GÁBOR – KÉZDI GÁBOR: Általános iskolai szegregáció I., Közgazdasági Szemle, 2005. április, 317–355.

társadalom életében, sikeres működése illetve leépülése befolyásolja a település jövőjét.⁴

Írásom ezt a jelenséget, a közoktatási migrációt kívánja bemutatni, jellemezni, tendenciáit felvázolni és bemutatni a legfontosabb kiváltó tényezőket elsősorban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

A szabad iskolaválasztás, mint lehetőség

Magyarországon több mint harminc éve lehetősége van a szülőknek arra, hogy élhessenek a szabad iskolaválasztás jogával. Elsőként az *1985. évi I. törvény az oktatásról* tette lehetővé, hogy szabadon választhassanak a rendelkezésre álló iskolák között.⁵ Ez a törvény tökéletesen tükrözte a kádári diktatúra utolsó éveinek társadalmi elvárását, amely mindenképpen szakítani próbált a korábbi évtizedek centralizált oktatáspolitikájával és az oktatás résztvevőinek nagyobb beleszólást kívánt biztosítani az őket érintő ügyekben. Néhány éven belül, a felgyorsuló társadalmi, politikai, gazdasági átalakulások miatt újabb szabályozásra volt szükség az oktatáspolitikában. A rendszerváltás utáni első oktatási törvény az *1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról* volt.⁶ Az alapvetően liberális szellemiségű törvény továbbra is meghagyta a szülőknek azt a jogát, hogy dönthessenek gyermekeik iskolájának kiválasztásáról. A törvényalkotók szándéka szerint a szabad iskolaválasztás, illetve a bevezetett fejkvóta-rendszer mindenképpen pozitív hatással lett volna az iskolák színvonalára, hiszen versenyre kényszeríti őket.⁷ Ma már világosan látható, hogy – bár maga a szándék jó – ez az elképzelés nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Számos iskola, főleg a kisebb településeken található, nem voltak képesek versenyre kelni a nagyobb települések jobb helyzetben lévő iskoláival. Ennek oka elsősorban az volt, hogy az iskolák zöme az önkormányzatok fenntartásába került és ezek igen eltérő mennyiségű pénzt tudtak rájuk bízott oktatási intézményekre fordítani, de az oktató-nevelő munkának a személyi feltételeit is nehezebb volt megteremteni. Ezeknek köszönhetően számos kritika érte a törvényt, hiszen olyan társadalmi különbségek megerősödéséhez járult hozzá, amelyeknek éppen a mérséklése lenne a közoktatás egyik legfontosabb feladata. Végül a *2011. évi CXCV. törvény a szabad iskolaválasztás jogát érintetlenül hagyta, de már teljesen más szempontokat szem előtt tartva.*⁸ Egyrészt ekkorra már a szabad iskolaválasztás a mindennapok részévé vált, másrészt a társadalom nagy része már nem kívánt lemondani azokról az előnyökről, amelyek ebből a rendszerből fakadtak. Ezek között elsősorban a társadalmi és etnikai alapú szegregációt kell megemlíteni, amely a magyar oktatási rendszer egyik legkomolyabban kritizált jellemzője.⁹

⁴ FORRAY R. KATALIN: Falusi kisiskola a lokális társadalomban, http://www.forraykatalin.hu/doski/falusi_kisiskola.pdf (letöltés 2017. március 5.)

⁵ 1985. évi I. törvény az oktatásról, 71 § (2)

⁶ 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról, 13. § (1)

⁷ KISS MÁRIA: A szelektív iskolaválasztás tényezői, motivációi és az oktatás minőségével való összefüggései a leghátányosabb helyzetű térségekben, Socio.hu: Társadalomtudományi Szemle 2016. 4. sz. 46–72.

⁸ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 72. § (2)

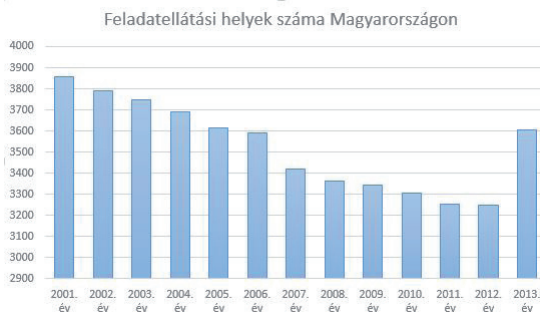
⁹ KERTESI GÁBOR – KÉZDI GÁBOR: Iskolai szegregáció, szabad iskolaválasztás és helyi oktatáspolitikai 100 magyar városban, Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek 2014. 6. sz., Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézete, 1–45.

A legfontosabb tényezők

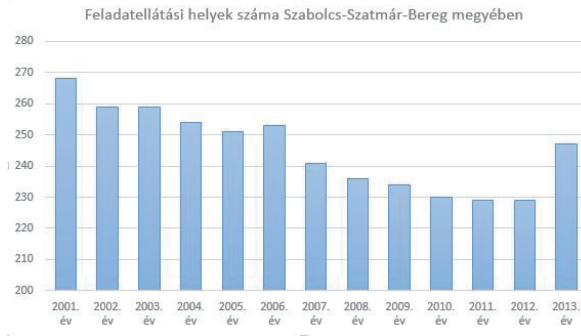
Ahhoz, hogy megfelelőképpen tudjuk értelmezni a jelenséget, ismerni kell azokat a tényezőket, amelyek meghatározzák a közoktatási migráció mértékét. Ezek közé tartozik a feladatellátási helyek (ebben az esetben az általános iskolák) száma, az általános iskolák nappali tagozatán tanulók száma, valamint ezeknek a változása. Ezek a tényezők igen szoros összefüggésben vannak az ország demográfiai és gazdasági helyzetével, valamint a mindenkorin oktatáspolitikai törekvésekkel. Emiatt a bejárás mutatói is tükrözik az ország gazdasági, társadalmi folyamatait.

Az iskolák számának változása

Magyarországon az iskolák száma az elmúlt tíz évben csökkent, ami egyben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére is jellemző folyamat. A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint az országban¹⁰ 2001 és 2013 között az általános iskolák száma 3856-ról 3605-re változott, ami 6,5 százalékos csökkenés, de a 2013-as adat már egy javuló tendencia mutatója. Az iskolák száma 2012-ben érte el a mélypontot, az országban 3251 általános iskola működött, ami több mint 15 százalékos visszaesés a 2001-es adatokhoz képest. A 2013-as adat – rögtön a mélypont után – már 354-gyel több iskolát regisztrált. A 2001 és 2012 (tehát a mélypont) közötti időszakban az iskolák számának csökkenése nem volt egyenletes, mindenképpen ki kell emelni a 2007-es évet, hiszen 2006-hoz viszonyítva több mint 170 iskolával kevesebb nyitott ki szeptemberben. Ez a magyar gazdaság 2006-tól kibontakozó válságával függ össze, amelynek eredményeként a forráshiánnyal küszködő önkormányzatok kénytelenek voltak megválni iskoláiktól és bezárni őket. Az általános iskolák 2013-as hirtelen megugró száma már azt központi, politikai szándékot tükrözi, amely célul tűzte ki főleg a kistelepülések iskoláinak részleges vagy teljes újrainyitását. Ezt a feladatot már a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ (KIK) hajtotta végre, valamint számos egyházi iskola is útjára indult. A növekedés azonban csak a 2005-ös szint újbóli elérésére volt elegendő, a tendencia, a gyermeklétszám csökkenése miatt továbbra is folytatódik.

¹⁰ Éves településstatisztikai adatok 2014-es településszerkezetben, <http://statinfo.ksh.hu> (letöltés: 2016. december 10.)

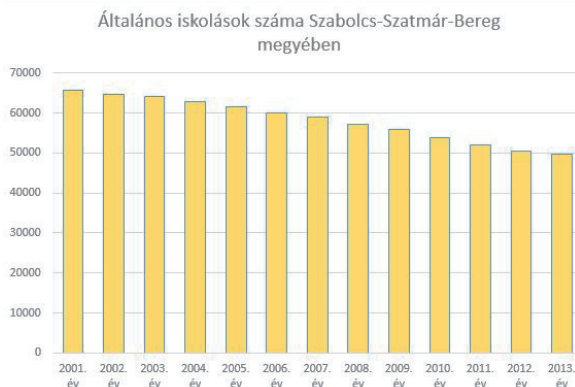
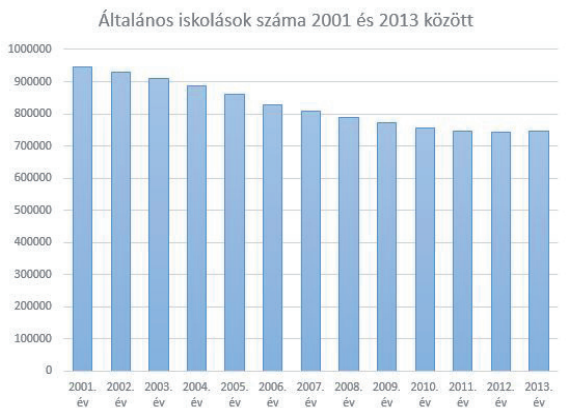
Az iskolák számának a változása az országos tendenciákhoz hasonlóan alakult az Észak-Alföldi régióban és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében is. Az iskolák száma a régióban és a megyében is 2011-ben érte el a mélypontot, és 2013-ra újból növekedett. 2001-ben a megyei általános iskolák száma 268 volt, ami 2013-ra 247-re csökkent, a mélypont ugyanúgy, mint az országos adatok esetében 2011 és 2012 folyamán következett be. Ekkor összesen 229 általános iskola működött a megyében, ami 2013-ra 247-re nőtt. Meg kell említeni, hogy ezekbe az iskolákba azok az intézmények is beletartoznak, amelyek külön szervezatként jöttek létre, de saját iskolaépületük, telephelyük nincs, illetve egyéb jellegű (esti, levelezős, művészeti, stb.) alapfokú oktatással foglalkoznak. A 2001 és 2013 közötti csökkenés mértéke 8 százalék körüli volt, ami az országos értéknél magasabb. Ha a vizsgált időszak legmagasabb, 2001-es értékét a 2011-es és 2012-es mélyponttal vetjük össze, hasonlóan az országos értékhez, 15 százalékpontos csökkenést tapasztalhatunk. A megyei iskolák számának változása az országos tendenciához viszonyítva változatosabb volt, hiszen stagnálást, illetve minimális számú növekedést is megfigyelhetünk, de a legnagyobb mértékű csökkenést ugyanúgy a 2007-es időszakban lehet megfigyelni. Megállapíthatjuk, hogy a megye általános iskoláinak száma az országos tendenciákkal összhangban változott, attól csak kismértékben tért el.

A megyében összesen 52 településen nem volt általános iskola a 2013-as évben, míg 22 település esetében egynél több iskola állt a település lakosainak rendelkezésére.

A tanulók számának változása

A statisztikák szerint 2001 és 2013 között az általános iskolai tanulók száma az országban csökkent, 944 736 főről 747 746 főre. A csökkenés mértéke meghaladja a 20%-ot, ám az alacsonyabb érték nem egy folyamatos csökkenés eredménye. A tanulók száma a vizsgált időszakon belül 2012-ben volt a legalacsonyabb 742 931 fővel, majd 2013-ban már minimális – kevesebb, mint 5000 fős – növekedést tapasztalhatunk. A 2013-ban megnövekedett gyermeklétszám azonban nem valamilyen, hat évvel korábbi kedvező demográfiai fordulat eredménye volt, hanem a beiskolázási szabályok változásának következménye. 2013-tól lépett érvénybe az a szabályozás,

amely előírta, hogy a hatodik életévüket betöltött gyermekeknek mindenképpen iskolába kell menniük, csökkentve a szülők és a szakemberek lehetőségét arra, hogy még egy év haladékot adjanak a gyermek számára az óvodában. Ezzel egy időben a beiskolázás alapjául szolgáló dátumot – azaz meddig kell a gyermeknek betöltenie a hatodik életévét – április 30-ról, augusztus 31-re módosították,¹¹ ami sok szülőt felkészületlenül ért.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében is hasonlóan alakult az általános iskolába járó diákok száma. A csökkenés itt is azonnal szembetűnik, hiszen a 2001-es 65558 gyermeklétszám 2013-ra 49799 főre apadt, azonban itt már nem tapasztalhatunk minimális növekedést sem, mindösszesen a tanulók számának csökkenése mérséklődött. Összességében az is megállapítható, hogy az országos értékekkel összevetve a gyermeklétszám csökkenése kisebb mértékű, 14 százalék körüli volt, ami elsősorban a megye – az országos adatokkal összevetve – hagyományosan jobb népesedési mutatóinak köszönhető.¹²

¹¹ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 45. § (2)

¹² CSÁSZÁR ZSUZSA: Oktatásföldrajzi kutatások Magyarországon, http://geography.hu/mfk2004/mfk2004/cikkek/csaszar_zsuzsa.pdf, (letöltés: 2017. március 5.)

Az általános iskoláskorúak száma is hasonlóképpen alakult. Az állandó népességben belül a 6–13 évesek száma 2001 és 2013 között folyamatosan csökkent, országos szinten úgy 20 százalékkal, míg megyei szinten 13 százalékkal mérséklődött a létszámuk. A tanulói létszám 2013-as növekedése mindösszesen a beiskolázási szabályok megváltozásának volt tehát köszönhető, tartós növekedést nem eredményezett, a kedvezőtlen demográfiai tendenciák nem változtak.

Ha az iskolák számarányának alakulását összevetjük a tanulók számarányának változásával, azt tapasztalhatjuk, hogy a megyében az iskolák számának csökkenése nagyobb arányú volt, mint az országban. Ezzel szemben a gyermeklétszám visszaesése mérsékeltbb arányú volt, mint az ország többi részén. Ez a jelenség leginkább azzal van összefüggésben, hogy a megye települései közül nem egy akkor is kénytelen volt megválni iskolájától, ha több diákkal rendelkezett, mint az ország más területein fekvő, iskoláját továbbra is finanszírozni tudó önkormányzat. Ebben az összefüggésben ismételten tükröződik Szabolcs-Szatmár-Bereg hátrányos helyzete az ország más megyéihez képest.

A bejárók számának változása

A bejárók számának változásával kapcsolatos adatok a 2006-os évtől állnak rendelkezésre a KSH településstatistikai adatbázisában.

A bejárók számának alakulását Magyarországon a 2006 és 2013 közötti időszakban lassú növekedés jellemezte, a 2006-os 100 050 fős értékről 2013-ra 108 453-ra nőtt. Figyelembe véve azt, hogy közben a tanulók száma csökkent, kijelenthető, hogy az ingázók aránya jelentősen növekedett. 2006-ban az általános iskolákban tanuló ingázó diákok aránya 12 százalék volt, ami 2013-ra elérte a 14,5 százalékot. A növekedés meghaladta a 2 százalékpontot, számszerűsítve a 8000 főt is. Ennél dinamikusabb növekedést figyelhetünk meg Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. 2006-ban a megye tanulóinak kevesebb, mint 10%-a volt bejáró, ingázó, ugyanez a mutató 2013-ban már elérte a 14 százalékot, azaz megközelítette az országos értéket. Ennek az adatnak a helyes értelmezéséhez ismételten meg kell jegyezni, hogy a megyében több mint ötven településen nem működik iskola, és éppen a 2006 utáni időszakban nőtt meg a megszűnt iskolák száma. Emiatt igen magas azoknak a tanulóknak az aránya a megyében, akik nem saját döntésüknek köszönhetően váltak bejárókká, hanem azért, mert a lakóhelyükön már nincsen általános iskola. Ezeket a diákokat nevezzük potenciális közoktatási migránsnak, vagy kényszeringázóknak.

A potenciális közoktatási migránsok száma a 2000 és 2013 közötti időszakban a megye területén csökkenő tendenciát mutatott. A KSH adatsorát alapul véve – amely a 6 és 13 év közötti gyermekek számát tartalmazza településenkénti bontásban – látható, hogy számuk 2000-ben 2166 fő volt, amely 2013-ra 1714 főre apadt. A csökkenés elsősorban az iskoláskorú gyermekek létszámának mérséklődésével magyarázható, hiszen az iskola nélküli települések többsége (ebbe azok is beletartoznak, akik a 2000 és 2013 közötti időszakban csak egy időre voltak kénytelenek nélkülözni az iskolájukat) ilyen demográfiai jellemzőkkel rendelkezik. Ebből fakad azaz érdekes jelenség is, hogy bár az iskolák száma csökkent, ezzel együtt nem nőtt meg a potenciális közoktatási migránsok száma. Ezekkel a településekkel kapcsolatban nem szabad azt sem számításon kívül hagyni, hogy a családok, ahol kisiskolás korú gyermek van, az iskola könnyebb megközelíthetősége érdekében inkább a költözés mellett döntenek, kikerülve így a potenciális közoktatási migráns kategóriájából.

Meg kell említeni azt is, hogy van néhány olyan település, amelyekben az iskoláskorú diákok száma jelentősen növekedett ebben az időszakban, de a számuk ezeknek a településeknek alacsony. A 2013-ban elkészült Megyei Fejlesztési Terv közoktatási intézményekkel foglalkozó fejezetében ezekkel a településekkel kapcsolatban megfogalmazták azt a szándékot, hogy az általános iskolát az ilyen településeken részben vagy teljesen újraindítsák.¹³

A megyében a bejárók száma dinamikusan és folyamatosan növekedett át, ami a potenciális közoktatási migránsok számának alakulásával ellentétes tendencia. Amíg 2006-ban 5685 gyermek vett részt benne, addig 2013-ra már kereken 7000 gyermek szerepel a nyilvántartásban. Az arányuk is egyre nőtt, amit a csökkenő gyermeklétszám is csak fokozott. Az is megállapítható, hogy a bejárókon belül a potenciális közoktatási migránsok száma egyre csökkent, a vizsgált időszakban 33 százaékról egészen 24 százalékra, azaz azok a tényezők, amik kiváltják a tanulók települések közötti önkéntes vándorlását az iskolák között, egyre erősebben hatnak.

¹³ Feladatellátási, intézményhálózat-működtetési és köznevelés-fejlesztési terv, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, 2013–2018. Oktatási Hivatal, http://dload.oktatás.educatio.hu/megyei_fejlesztési_tervek/Szabolcs_Szatmar_Bereg_Megyei_Fejlesztési_Terv_2013.pdf (letöltés: 2017. március 5.)

A szülők iskolaválasztását befolyásoló tényezők

A közoktatásban tapasztalható, települések közötti migrációban résztvevők száma mind országos szinten, mind megyei szinten növekszik, míg ezen belül azoknak a száma, aránya, akik kénytelenek ebben a folyamatban részt venni, csökken.

A kérdéssel foglalkozó kutatások több tényezőt is igyekeztek a tanulók ingázásának okaként azonosítani. Tény azonban az is, hogy az ország különböző területein ezek a tényezők eltérő fontosságúak lehetnek. Más szempontokat tartanak szem előtt a főváros, vagy éppen a megyeszékhelyek környékén élő családok, mint a szatmári aprófalvakban élők, de ugyanúgy komoly különbségek vannak a számukra elérhető iskolák számában, színvonalában, szolgáltatásaikban.

A három legfontosabb szempontként az iskola vélt vagy valós oktatási színvonalát, az iskola által nyújtott speciális szolgáltatásokat (bár ez teljes mértékben nem választható el az oktatás színvonalától) és az iskola társadalmi, etnikai összetételét szokták megjelölni¹⁴

Az első szempont főleg azokon a területeken dominál, ahol lehetőség van a tényleges választásra és ebből a szempontból verseny alakulhat ki az iskolák között. Ez elsősorban a főváros és a vidéki nagyvárosaink környékén jelentős mértékű.

Az iskola által nyújtott speciális szolgáltatások (két tannyelvű osztályok, nemzeti-ségi nyelvoktatás, tagozatok, művészeti képzés, egyházi iskolák) abban az esetben játszanak fontos szerepet, ha megvan erre a speciális képzésre az igény (például akkor, ha a településen jelentős számú nemzeti kisebbség él) és ez még más diákok számára is alternatívát nyújthat.

A harmadik szempont, az iskola társadalmi, etnikai összetétele abban az esetben szokott komolyan hatást gyakorolni az iskolaválasztásra, ha a hátrányos helyzetű tanulók aránya illetve a roma tanulók aránya magas. A két fogalom Magyarországon, így Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében is egymástól nehezen elválasztható.

Korábbi vizsgálataim során azt tapasztaltam, hogy a megye területén megfigyelhető közoktatási migráció esetében a kiváltó okok között csekély a szerepe az iskolák oktatási színvonalának, valamint az iskolák társadalmi összetételének. Az oktatási színvonal vizsgálatánál a minden évben megtartott kompetenciamérések adataiból indultam ki – feltételezve azt, hogy a szülők és a diákok azokat az iskolákat tekintik „jó iskolának”, amelyek jól teljesítenek a kompetenciaméréseken. Azonban a bejárók magas száma és a magas kompetenciamérési-eredmények kevés iskola esetében vannak egyszerre jelen, inkább azt lehet érzékelni, hogy az alacsony kompetenciamérési eredménnyel rendelkező iskolák kevésbé vagy egyáltalán nem vonzzák a bejárókat.

A kompetenciamérésekkel kapcsolatban mindenképpen meg kell említeni azt is: nem biztos, hogy a méréseken jól szereplő iskolákat tekintik a szülők „jó iskolának”, illetve a mérések nem minden esetben tükrözik az iskolák tanulóinak valós teljesítményét. A kompetenciamérések objektivitásával kapcsolatban ugyanis többször voltak

¹⁴ KESERŰ IMRE: Bejárók és eljárók. A szuburbanizáció és az általános iskolások ingázásának összefüggései Budapest funkcionális várostérségében, Tér és Társadalom, 2012. 3. sz. 114–129.

kétségek, például, ha a felmérés napján túl sok diák nem jelent meg az iskolában, vagy – az előző évekhez viszonyítva – feltűnően jó eredmény született a mérésen. Azonban mindenképpen a kompetenciamérések adatainak felhasználása mellett szól az, hogy minden iskola részt vesz benne és mivel mindegyik iskola ugyanazokat a feladatsorokat írja meg, lehetőséget nyújt arra, hogy objektív szempontból kísérleljük meg értékelni az iskolák teljesítményét

Hasonlóan negatív eredményt hozott az a vizsgálat, amelynél a bejárók számát vettem össze a HH-s és HHH-s¹⁵ tanulók számával. A feltételezés ebben az esetben az volt, hogy ahol hátrányos helyzetű és a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya magas, ott a bejárók aránya alacsony. Az, hogy ebben az esetben sem sikerült összefüggést kimutatni, abból fakadt, hogy a megyében a hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya többszöröse az országos átlagnak, ebből adódóan rengeteg iskola illetve település található, ahol magas a számuk, emiatt is az ilyen jellegű elkülönülés nem valósulhat meg, illetve nem játszik fontos szerepet ez a szempont.

Az etnikai összetétel hatása az ingázásra

A megye etnikai – az Alaptörvény megfogalmazása szerint egységesen nemzetiség – összetétele nem túlságosan változatos. Az egyetlen, jelentős lélekszámmal bíró nemzeti kisebbség a romáké, a 2011-es népszámlálás adatai szerint a megye 559 272 fős népességéből 44 133 fő vallotta magát ehhez a kisebbségi csoporthoz tartozónak, ami nem éri el a népesség 10 százalékát a többi nemzetiség közül meg kell említeni a németeket (1954 fő), az ukránokat (1075 fő), illetve a románokat (910 fő), a többi nemzetiség száma nem haladja meg egyenként a 350 főt. A romák száma, aránya a megyében az országos átlag fölött van, így amikor az iskolák etnikai összetétele és a bejárás közötti összefüggéseket vizsgálom, akkor a roma népesség részarányával kapcsolatban teszem.

Mindenképpen szólni kell azonban arról, hogy mit is értünk roma nemzetiségen. A kilencvenes évek során parázs vita alakult ki a kutatók között azzal kapcsolatban, hogy „Ki a cigány?”. A vita alapvetően arról szólt, hogy nem lehet egyértelműen meghatározni azt, kit tekintünk romának, hiszen az általam használt népszámlálási adatok csak azokat a személyeknek a számát rögzíti, akik romának vallották magukat. Azonban, mint ahogy a vita során is világossá vált, a magyar társadalom többségi tagjai nem feltétlenül azokat tekintik (csak) romának, akik annak vallják magukat, hanem egyéb szempontokat is figyelembe vesz. Ilyen szempont lehet az életmód, a társadalmi helyzet vagy akár az iskolázottság, tehát az a roma, akit a többség annak tekint.¹⁶ Ezen szempontok figyelembevételével már jelentős eltérés tapasztalható a népszámlálási adatok és a romák – így megbecsült – számát tekintve. Az eltérés Északkelet-Magyarország településeinek esetében akár kétszeres, háromszoros is le-

¹⁵ HH – hátrányos helyzetű, HHH – halmozottan hátrányos helyzetű

¹⁶ LADÁNYI JÁNOS – SZELENYI IVÁN: Ki a cigány? Kritika, 1997. 12. sz. 3–6.

het.¹⁷ Természetesen ezzel az állásponttal kapcsolatban is számos ellenérvet lehet felhozni, hiszen a többségi társadalom szempontrendszere egyéntől, lakóhelytől, társadalmi, gazdasági, politikai helyzetétől sokféleképpen függhet.

Írásomban alapvetően a népszámlálási adatokat tekintetem kiindulási alapnak, és feltételeztem, azt, hogy azon települések iskoláiban, ahol sok roma él, ott magas a roma tanulók száma. Figyelembe véve azt, hogy az iskoláknak a körzetükben lakó diákokat mindenképpen fel kell venniük, illetve, hogy a roma társadalmon belül lényegesen magasabb az iskoláskorú tanulók aránya, ebből indultam ki. Arra voltam kíváncsi, hogy a rendelkezésre álló KSH adatok alapján vajon igaz-e az a feltételezés, hogy a megye bejáróinak eloszlása összefüggést mutat a megye roma népességének eloszlásával. Ha van ilyen összefüggés, milyen mértékben tükröződik a KSH adatso-raiban?

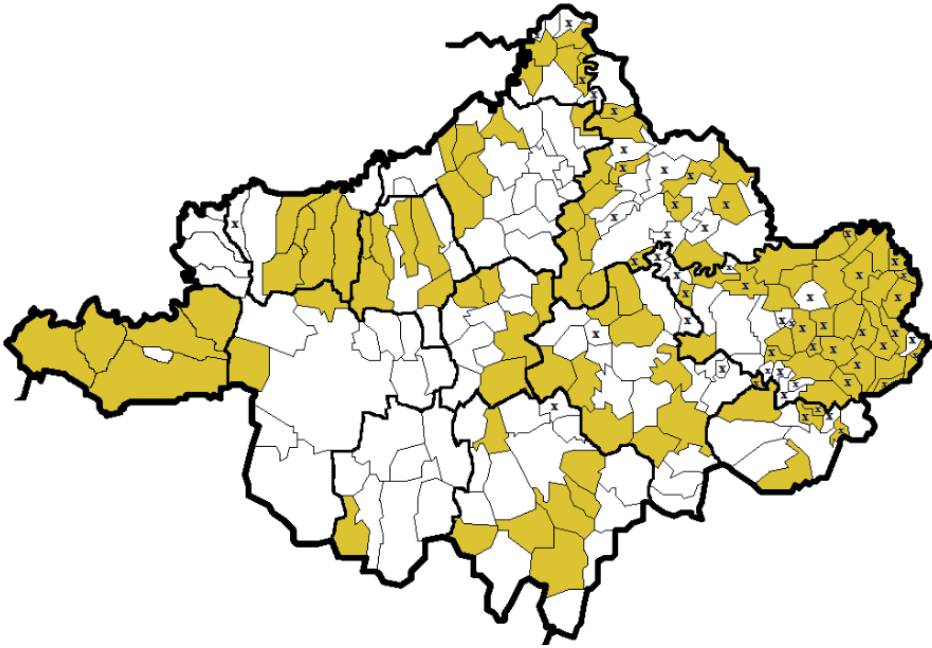
A roma lakosság elhelyezkedése a megyében

A roma lakosság aránya a megye összlakosságának mintegy 8 százalékát teszi ki a 2011-es népszámlálás adatai szerint. Az eloszlásuk a megye településein korántsem egyenletes. Van néhány település, ahol a népszámlálás során egyetlen, magát romának valló állampolgárt sem sikerült összeírni, illetve akadtak olyan települések, ahol nem sikerült értékelhető információhoz jutni. Azonban vannak olyan települések is, amelyek kiugróan magas arány figyelhető meg. A megye roma lakosságának többsége, több mint 62 százaléka még mindig falvakban él, és kevesebb mint 38 százaléka él városokban.¹⁸ A megyeszékhelyen mindössze a lakosság 1,2 százaléka vallotta magát roma nemzetiségűnek. Ha a területi eloszlásukat vizsgáljuk témánk szempontjából, akkor elsősorban azok a települések érdekesek számunkra, amelyeken a roma lakosság aránya a megyei átlag feletti. Ezeknek a településeknek a száma 77, amely a megye 229 településének mintegy harmada, közülük 10 rendelkezik városi címmel. Számuk a megye keleti részén magasabb, de itt a települések száma is eleve több. A megye nyugati részén, Tiszavasvári környékén és a Rétközben találunk nagyobb, összefüggő területen átlagnál magasabb roma népességgel rendelkező településeket. A megye keleti részén elsősorban a szatmári területeken, Fehérgyarmattól keletre terülnek el egybefüggő, magasabb romanépességgel rendelkező települések, de számos hasonló mutatójú település van Vásárosnamény, Nyírbátor és Mátészalka környékén is.

Ezek a települések többségében 2000 főnél kisebb lakossággal rendelkeznek (a 77-ből 48 település), ezen belül 18 község lélekszáma még az 1000 főt sem éli el. Mindössze öt olyan település van közöttük (mindegyik városi címmel rendelkezik), amelynek a lélekszáma meghaladja az 5000 főt.

¹⁷ PÁSZTOR ISTVÁN ZOLTÁN: Társadalomföldrajzi vizsgálatok az északkelet-magyarországi cigánység körében (Létszámváltozások, önkormányzatiság, kisebbségi választások) Doktori (PhD) értekezés 2013. Debrecen http://ganymeds.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/169343/1/PhD%20P%C3%A1szor%20Istv%C3%A1n%20Zolt%C3%A1n1_titkosított.pdf (letöltés: 2017. március 5.)

¹⁸ TAR FERENC – HAJNAL BÉLA: Nemzetiségek Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, különös tekintettel a romákra, Területi Statisztika, 2014. 5. sz. 491–505.

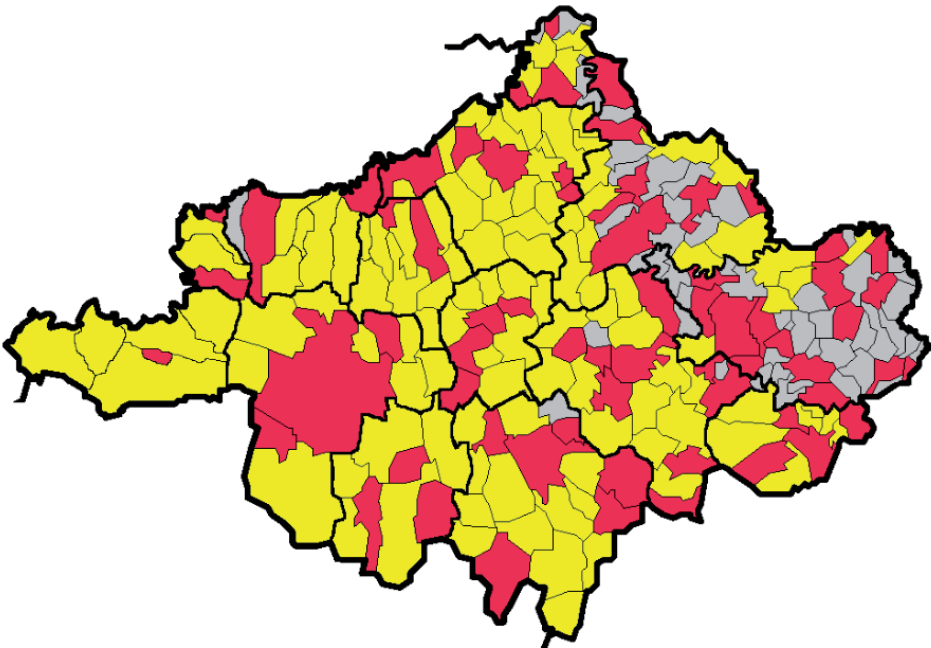
A roma népesség a megyei átlagot (8%) meghaladja (2011. népszámlálás alapján),
x – a településen nem működik általános iskola

A bejárók eloszlása a megye iskoláiban

A megye iskoláiban a bejáró tanulók aránya 2013-ban 14 százalék volt, ami nagyjából az országos értékeknek felel meg, és mind a számuk, mind az arányuk folyamatosan növekszik. A megyei tankerületek adatai szerint a bejáró diákok aránya a Fehérgyarmati tankerületben kiugróan magas. Ezt az adatot elsősorban az magyarázza, hogy ebben a tankerületben található a megye iskolával nem rendelkező településeinek többsége, az 55-ből 30. A terület egyik jellemzője az aprófalvas településszerkezet, amely az elsőszámú magyarázata ennek az adatnak. A kis lélekszámú települések, önkormányzatok nagyon sokszor az alacsony lélekszámnak és így az alacsony gyermeklétszámnak a következtében nem engedhették meg maguknak, hogy saját iskolát tartsanak fenn. Az alacsony gyermeklétszám kialakulását erősíti az is, hogy ezeket a településeket elsősorban a fiatal, gyermekvállalásra alkalmas korosztály hagyja el, de az érintett települések foglalkoztatási helyzete is tovább fokozza az elvándorlást. Ezek a tényezők együtt okozzák azt, hogy a bejáró diákok száma és aránya itt a legnagyobb a megye területén. De ugyancsak itt a legnagyobb a potenciális közoktatási migránsok, a kényszeringázók száma és aránya egyaránt. A tankerület bejáró diákjainak mindössze 13 százaléka ingázik önszántából.

A bejárók arányát tekintve szintén magas értékkel bír még Vásárosnamény és Csenger tankerülete, amelyen belül a kényszeringázók aránya szintén magas. Átlag

körüli értékekkel (10 és 20 százalék között) rendelkezik a Kisvárdai, Mátészalkai, Nyírbátori és a Záhonyi Tankerület, a megye nyugati részén következnek az átlag alatti értékekkel rendelkező tankerületek. Közös vonásuk, hogy a potenciális közoktatási migránsok száma és aránya nulla vagy nagyon alacsony. A megye nyugati tankerületeiben ugyanis egy olyan település található mindössze, amely nem rendelkezik egyáltalán általános iskolával, még alsó tagozattal sem. Azonban van néhány olyan iskola ahol csak alsó tagozat működik, mint például Szabolcs, Tiszarád vagy Besenyőd. Ezek között van olyan iskola, ahol még mindig „szimultán” folyik az oktatás, azaz több évfolyam oktatása zajlik egyszerre. Ezek a tanulók felső tagozatban is a potenciális közoktatási migránsok számát növelik, hiszen olyan településről jönnek, ahol van iskola mégis egy másik településen járnak iskolába. Külön kell szólni a Nyíregyházi tankerületről, amelyben a bejáró tanulók száma majdnem eléri a másfél ezret, bár ezzel az értékkel is mindösszesen a megyei átlag körüli arányszámmal bír. Természetesen ez azzal van összefüggésben, hogy a megyeszékhelyet is magába foglaló tankerület a megyei tanulói létszám több mint ötödét adja, a bejárók számát vizsgálva pedig azt láthatjuk, hogy mintegy negyedét. A magasabb bejáró arány elsősorban Nyíregyháza számos általános iskolájának, az általuk nyújtott szolgáltatásoknak és a magas szintű oktatásnak köszönhető. Fokozza a jelenséget az is, hogy a szülők közül sokan ingáznak Nyíregyházára a környező településekről, akik emiatt is választanak gyermeküknek itt általános iskolát.

A bejáró tanulók aránya meghaladja a megyei átlagot (14%)

Amikor települések szintjén vizsgáljuk a bejáró tanulók számát, arányát, természetesen kiemelkedik közülük a megyeszékhely, amely több mint 1100 tanulót fogad általános

iskoláiban más településekről. A tanulók számához viszonyítva 11 százalék a bejárók aránya, ami egyáltalán nem tekinthető kiugrónak, de ez elsősorban abból fakad, hogy messze Nyíregyháza iskoláiban tanul a megye tanulói közül a legtöbb. A megye több, közepes méretű városa viszont (Csenger, Fehérgyarmat, Kisvárd, Mátészalka, Vásárosnamény, Záhony) kiemelkedik a bejáró tanulók arányával, számával egyaránt, ami már jobban mutatja a bejárás jelentőségének növekedését a településméret csökkenésével összefüggésben. Mindenképpen hozzá kell tenni azt, hogy ezek a városok általában több iskolával rendelkeznek. Két kivétel akad az ilyen nagyságrendű központok között, amelynek általános iskolája nem tud vonzást gyakorolni más települések tanulóira, mégpedig Baktalórántháza és Tiszavasvári. 2006-ban még majd egy tucat általános iskolást tudott a baktalórántházai iskola magához vonzani, napjainkra ez 2–3 főre csökkent, sőt volt olyan év, amikor nem is volt bejáró tanulójuk. Jelentős létszám veszteséget voltak kénytelenek elszenvedni amiatt is, hogy már több mint egy évtizede igen nagy számban hordták el a szülők a gyerekeket a környező településekre, elsősorban Nyírkércsre és Nyírzákóra. A helyi folyamatok jobb megértéséhez az is hozzátartozik, hogy két évvel ezelőtt a Református Egyház is elindította az általános iskoláját a településen, ami főleg az alsóbb évfolyamokon jelent konkurenciát a beiskolázásban a baktalórántházai, de a nyírkércsi és nyírzákói iskolák számára is. Hasonló a helyzet Tiszavasváriban, ahol annak ellenére, hogy két általános iskolával is rendelkezik a település (közös irányítás alatt, de két telephelyen), sokan választják tanulmányaik helyszínének a szorgalmatosi iskolát. Szorgalmatos 2002-től lett önálló település, korábban Tiszavasvári részét képezte.

Ha a kisebb létszámú településeket vizsgáljuk, a bejárók aránya egyre nagyobb lesz, hiszen az iskolák létszáma egyre kisebb, viszont itt értékelődik fel leginkább a bejárás jelentősége. Egy kis település iskolájának számára az elvándorló tanulók akár a megszűnést, a fogadó iskola számára pedig a további fennmaradást jelenthetik. A bejáró tanulók magas (az átlag 14 százaléknál magasabb) arányával rendelkező iskolák elhelyezkedését vizsgálva azt láthatjuk, hogy jórészt a megye keleti, északkelet területein találhatóak ezek az iskolák, a működő általános iskolával nem rendelkező települések szomszédságában. Ilyen iskolák főleg a Fehérgyarmati, a Vásárosnaményi, a Csengeri, a Záhonyi és Mátészalkai Tankerületek területén fekszenek, és magas mutatójukat elsősorban a kényszerből bejáró tanulók magas számának köszönhetik. Nem ritka, hogy egy település iskolája akár két-három-négy másik településnek is ellátja az alapfokú oktatással kapcsolatos feladatait.

A megye nyugati, délnyugati területein már nem alkotnak összefüggő területet azok a települések, ahol magas a bejárós diákok aránya. Ezek a településeken – Gávavencsellő kivételével – nincsenek jelen a kényszerből ingázó, bejáró diákok, hiszen itt egy kivételtől eltekintve mindenütt van általános iskola (legalább alsó tagozat). Akadályozza a tömeges bejárást az is, hogy csak akkor vállalják ezt a szülők, ha elérhető közelségben található igényeiknek megfelelő iskola, valamint van rá lehetőség (akár iskolabusz, menetrend-szerinti járat, esetleg autó), hogy eljussanak oda a gyerekek. Az iskolák megtartása érdekében egyébként több helyen az önkormányzatok, illetve – az egyházi fenntartású intézményeknél – az adott egyház működtetnek buszjáratokat, vagy segítenek annak finanszírozásában.

A rendelkezésemre álló KSH adatok és a Megyei Fejlesztési Stratégia adatsorai alapján megközelítő pontossággal tudtam meghatározni a kényszerből ingázók arányát. Ehhez azoknak a településeknek a 6–13 éves korosztályának létszámadatait összesítettem tankerületenként, amelyekben nincsen működő iskola, és ezt az adatot vettem össze a tankerület ingázó, bejáró tanulóinak számával. A legmagasabb értéket itt is a Fehérgyarmati Tankerület érte el, a bejáró tanulók mintegy 87 százaléka nem önszántából ingázik, 70 százalék fölötti értéket ért el a Vásárosnaményi és a Záhonyi Tankerület, de magas értékkel bír még a Vásárosnaményi Tankerület is. A megye területére vetítve a kényszerből ingázó tanulók aránya 37 százalék, az ingázó diákok számához viszonyítva.

A magas bejárós aránnyal rendelkező, a megye nyugati, délnyugati területein található iskolák esetében (a már említett Gávavencsellő kivételével, ahova a balsai diákok járnak, helyi általános iskola hiányában) már az önként vállalt bejárás, ingázás a meghatározó jelenség (csak alsó tagozat működik Szabolcs, Besenyőd, és Székely településeken, az itteni felsősök Rakamaz, Levelek és Demecser iskoláiban folytatják tanulmányaikat).

Ha a települések nagyságának szempontjából vizsgáljuk a bejárók eloszlását, mindenképpen fontos megjegyezni, hogy ezeknek a sorában főleg a közepes méretű települések, valamint a kisvárosok iskolái vannak jelen. Az utóbbi esetben főleg az a tényező játszik fontos szerepet, hogy kettő vagy annál több iskola is rendelkezésére áll a diákoknak és szüleiknek, ami akár településen belüli nagyfokú eltéréseket is eredményezhet. Természetesen ez együtt jár az iskolák közötti verseny kiegyenülődésével is, hiszen az iskolák és az ott dolgozók jól felfogott érdeke is azt diktálja, hogy a lehető legideálisabb gyermekállományt válogassák össze, viszont vannak olyan iskolák, akik élhetnek a szelektálás lehetőségével (pl. egyházi vagy alapítványi fenntartású intézmények), míg mások pedig nem, a körzetes tanulókat nekik mindenképpen fogadniuk kell.

Ha megpróbálunk választ kapni kiinduló kérdésünkre, hogy vajon milyen tényezők, közös jellemzők teszik vonzóvá ezeket a településeket az iskoláit, mindenképpen meg kell vizsgálnunk az iskolák oktató-nevelő munkájáról fontos információkat hordozó kompetenciamérések adatait. Ez alapján jórészt olyan iskolákat találunk közöttük, amelyek 2011 óta a saját településtípusának átlagához képest jobban teljesítettek, vagy legalább is hozták a várható átlagot, és csak néhány olyan található közöttük, amelyek átlag alatti eredményt értek el. Tehát az egyértelműen látható, hogy a kompetenciamérések eredményei nem feltétlenül vannak összefüggésben a bejárók számával, azaz a bejáró tanulók magas aránya nem párosul minden esetben magas kompetenciamérés eredményekkel. Ennek két magyarázata lehet. Az első az, hogy a szülők iskolaválasztása és a kompetenciamérés nem ugyanazokat a szempontokat tartja fontosnak, a második lehetséges magyarázat pedig az, hogy más tényezőket is szem előtt tartanak a szülők. Ilyen szempontok lehetnek még az iskolák által nyújtott szolgáltatások, valamint az iskolák társadalmi-etnikai összetétele.

Az iskolák által nyújtott szolgáltatásokat megvizsgálva megállapítható, hogy az iskolák többsége számos plusz, a hagyományos oktatói-nevelői munkán felüli szol-

gáltatást tud nyújtani. Mindegyik iskolában legalább egy idegen nyelvet tanítanak, amihez sokszor szakkörök és egyéb délutáni foglalkozások is társulnak. Más egyéb szakkörök sokszínűsége jellemzi az iskolákat a sporttól (igen gyakran ez a sakk, de népszerű a futball, kézilabda, atlétika is) kezdve, a különböző művészeti, képzőművészeti tematikájú (többnyire művészeti iskolákkal való együttműködés keretében) foglalkozásokig (fuvola, zongora, néptánc, grafika, festészet, stb.). A csökkenő gyermeklétszámnak köszönhetően sok helyen nincs szükség csoportbontásra, eleve kis létszámmal működnek az osztályok.

Mindenképpen szólni kell itt az iskoláknak egy olyan csoportjáról, amelyeknek a jelentősége az elmúlt években növekedett meg, az egyházi fenntartású iskolákról. Állami támogatás és a saját egyházaik támogatása mellett sok esetben jobb körülményeket tudnak a tanulóknak biztosítani a központi költségvetésből finanszírozott KIK-es iskolákhoz képest. Ez egyrészt a meglévő iskolák létszámának és osztálylétszámának a növekedését, illetve új iskolák alapítását eredményezte. Több településen is úgy működik egyházi iskola, hogy ez a település egyetlen iskolája. Azonban ezek az iskolák a 2014-es adatok alapján nem tartoznak a magas bejáró aránnyal rendelkezők közé, azonban több helyen is jelentős változások tapasztalhatóak azóta. Több iskolában sikerült a tanulók elvándorlását megállítani (pl. Nagyhalász), új diákokat odavonzani (pl. Magy), illetve új iskolaként jelentős arányban vonzanak tanulókat (pl. Baktalórántházán a református általános iskola, amelyeknek jelenleg első és második évfolyama működik).

Az etnikai összetétel hatása

Lényegesen egyszerűbb a helyzet akkor, amikor a magas bejáró aránnyal rendelkező iskolák településeinek etnikai összetételét, esetünkben a roma lakosság arányaival vizsgáljuk meg. Ebben az esetben azt láthatjuk, hogy mindegyik iskola településén a roma lakosság igen alacsony, illetve számos esetben gyakorlatilag nem volt olyan személy, aki a 2011-es népszámlálás idején romának vallotta volna magát a településen. Természetesen ezeket az adatokat is megfelelő kritikával kell kezelni, hiszen egyrészt önbevalláson alapszik, illetve a roma népesség valós és a népszámlálási adatok között jelentős eltérések lehetnek. Azonban az a tény, hogy a magas bejáró arányszám ekkora mértékben kapcsolódik össze a települések etnikai mutatóival, mindenképpen komoly figyelmet érdemel. Ezzel az összevetéssel kapcsolatban is meg kell említeni néhány problémát, amelyeket az adatok helyes értelmezéséhez szem előtt érdemes tartani. Ilyen probléma az, hogy az 1990-es évek eleje óta hivatalosan nem létezik pontos összeírás azzal kapcsolatban, hogy mennyi roma gyermek tanul a magyar általános iskolákban, ami mindenképpen megnehezíti az oktatással kapcsolatos döntéseket.¹⁹ Ennek pótlására létezik egy adatszolgáltatási kötelezettség, amelyet mindegyik iskola igazgatója, intézményvezetője szolgáltattal azzal kapcsolatban, hogy az általa vezetett

¹⁹ PAPP Z. ATTILA: A roma tanulók aránya Magyarországon és a tanulói teljesítmények az általános iskolai oktatásban. In.: Asszimiláció, integráció, szegregáció: párhuzamos értelmezések és modellek a kisebbségkutatásban. Szerk. Bárdi Nándor és Tóth Ágnes, Budapest, 2011. Argumentum Kiadó, 227–264.

intézményben mennyi a roma tanulók aránya. Érdeemes azt is figyelembe venni, hogy vannak olyan intézmények, ahol lényegesen nagyobb a roma tanulók aránya az iskolában, mint a településen magán. Ilyen helyzet akkor állhat elő, ha két eltérő etnikai háttérű település közül az egyikén nincs iskola vagy csak alsó tagozat működik, és a másik szomszédos település iskolája a körzetes iskola. Ilyenkor tapasztalhatunk olyat, hogy a településen a romák aránya alacsony és a bejáró tanulók száma viszonylag magas (sokan már alsóban is átviszik a nagyobb iskolába a gyermekeiket), közöttük vannak bejáró roma tanulók is, akik viszont kényszeringázók.

Ezeknek a szempontoknak a figyelembevételével mellett ki lehet jelenteni, hogy igen jelentős vonzást tudnak gyakorolni a tanulókra azok az iskolák, amelyek olyan településen találhatóak, ahol a roma népesség aránya nagyon alacsony és más – eltérő nemzetiségi összetételű – település számára nem látja el a körzetes iskola funkcióját. Ebből következik az is, hogy az iskola nem egy önmagában létező intézmény, amelyik egymaga befolyásolni tudja demográfiai, etnikai arányait, jellemzőit, hanem igen nagymértékben függ, sőt meghatározza a település és annak minden társadalmi, demográfiai, etnikai jellemzője. Emiatt egyedül az iskola nem is képes a szegregációval kapcsolatos problémák megoldására, csakis az iskolát körbevevő társadalmi környezet tagjainak aktív együttműködésével valósítható meg ez a cél.

Azokban az iskolákban, településeken, ahol magas a bejárók aránya, nem az etnikai alapú szegregáció jelent problémát, hiszen ezeken a településeken egy ezzel ellentétes irányú folyamat figyelhető meg, itt inkább szeparálódásról, önkéntes elkülönülésről van szó.

A szegregálódó iskoláknak több más elnevezése is használatos: a gettóiskolának, gettósodó iskolának, cigányiskolának, vagy éppen cigányosodó iskolának szokták nevezni azokat az iskolákat, ahol bejáró tanulók nincsenek (kivétel, ha más település számára is nyújt oktatással kapcsolatos szolgáltatást), magas a roma tanulók aránya, jellemzően rossz eredményeket érnek el a kompetenciaméréseken, valamint rosszak a továbbtanulási mutatóik. Ezzel szemben a sok bejáró tanulót fogadó (nem kényszerből bejáró tanulókat kell ezalatt érteni), kevés roma tanulóval rendelkező, a kompetenciaméréseken legalább közepes teljesítményt nyújtó és kedvező továbbtanulási mutatóval bíró iskolákat érdemes lenne szeparálódó iskoláknak nevezni. A fentiekben jellemzett iskoláknak mindenképpen ezek a közös jellemzői.

Összegzés

Országosan és megyei szinten egyre nagyobb jelentőségre tesz szert az ingázás már az általános iskolákban is, ami erőteljesen kapcsolatban áll a magyar oktatási rendszer egyik legkomolyabb problémájával, a szegregációval. Ez a folyamat már az alapfokú oktatásunkban is jelen van, és a középfokú iskoláink ezt a kialakult helyzetet egyszerűen nem képesek kezelni, az iskolai szegregáció társadalmi szegregációhoz vezet. Az egyértelműen kijelenthető a rendelkezésünkre álló oktatás-statisztikai adatsorok alapján, hogy a bejárás irányát befolyásoló tényezők közül az iskolák etnikai összetétele a leginkább meghatározó, bár a szülők ezek mellett más egyéb tényezőket (pl. oktatás

színvonala, elérhetőség) is igyekeznek figyelembe venni, azonban lényegesen kisebb mértékben. Ennek köszönhetően kialakult a bejárókat fogadó iskoláknak egy olyan csoportja, amelyik elsősorban a bejárást önként vállaló tanulók számára biztosítja tanulmányaik folytatását, míg emellett egy másik csoport főleg a kényszerből ingázó, bejáró tanulóknak biztosítja ugyanezt. Ezek az iskolák Szabolcs-Szatmár-Bereg megye esetében földrajzilag is elkülönülnek, amelynek településföldrajzi, demográfiai, gazdasági okai vannak elsősorban. Azt, hogy melyek a szegregálódó, sok esetben a saját településük iskoláit megtartani is képtelen települések, már részletesebb kutatást igényel.

Az adatok alapján jól körülhatárolhatóak azok az iskolák, amelyek ennek a migrációs folyamatnak a nyertesei, ezeket az iskolákat neveztem szeparálódó iskoláknak. Az is látható, hogy ez a folyamatot nem az iskolák váltják ki, hanem csak alkalmazkodnak a velük szemben megfogalmazódó társadalmi igényekhez. Az iskolák szűkebb, tágabb környezetének elvárásai komoly nyomást tudnak az iskolákra gyakorolni, elsősorban a szabad iskolaválasztás jogával élve. Ezeknek az iskoláknak a lehatárolása öncélúnak tűnhet, azonban fontos szerepe van amiatt, hogy a hasonló fekvésű, méretű települések iskoláitól megkülönböztessük őket. A szegregálódó és szeparálódó települések iskoláival kapcsolatban a központi irányításnak más szempontokat kell szem előtt tartani, hiszen eltérő társadalmi, települési környezetben, eltérő etnikai háttérrel bíró iskolákról van szó. Megyénk hátrányos helyzetéből adódik az, hogy a szeparálódó iskolák is számos olyan problémával kénytelenek megküzdeni, mint a szegregálódó intézmények. Az elmúlt évek központosítási tendenciái ennek a differenciálásnak nem igazán kedveztek. A KIK-ben napjainkban is zajló folyó decentralizációs folyamatok remélhetőleg megteremtik a lehetőséget annak, hogy az iskolák eltérő problémáit a helyi viszonyok figyelembevételével kezeljék.